

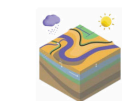
Regiosessies water en bodem sturend

IJssel-Vecht Delta

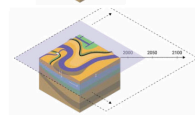
Het huidige kabinet geeft nadere duiding aan het begrip 'sturend' (Brief IenW Water en Bodem – 22 oktober 2024) omdat dit opgevat kan worden als allesbepalend en belemmerend voor woningbouw. Met aan de voorkant 'rekening houden met water en bodem' streeft het kabinet naar een veerkrachtig water en bodemsysteem als basis voor de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland en handhaaft de uitgangspunten en keuzes uit het eerdere beleid. Water en bodem zijn immers letterlijk de basis.

Zes stappen voor water en bodem sturend

Hoe maak je water en bodem sturend in projecten, programma's en beleidsontwikkeling? Het CRa bundelde zes stappen tot een samenhangende, ontwerpde aanpak. Het vertrekpunt voor deze stappen is de lagenbenadering.

1. Analyseer de ondergrond

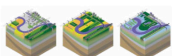
2. Kijk ver vooruit en naar het grote geheel

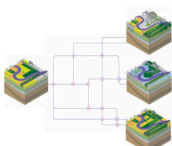
3. Breng kantelpunten in beeld

4. Betrek alle gebiedskenmerken en plannen

5. Verken de toekomst met scenario's en inrichtingsvarianten

6. Maak een ontwikkelstrategie

Aan de slag met de praktijkgids

Het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs (CRa) adviseert het Rijk over omgevingskwaliteit. Op verzoek van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is het CRa samen met het Aanjaagteam WBS (Rijk, IPO, VNG, UvW) en Deltares in 4 regio's (Kennisregio aan Zee, Fryslân, Regio IJssel-Vechtdelta en Groene Metropool Arnhem-Nijmegen) aan de slag gegaan met de praktijkgids die het CRa ontwikkeld heeft. Samen met lokale overheden en het ontwerp bureau Land-ID is gewerkt aan toekomstperspectieven.

Introductie

De IJsselvechtdelta is in meerdere opzichten een dynamische regio. Gelegen aan de monding van zowel de rivier de IJssel als de Vecht voelen en beleven de inwoners van deze regio de dynamiek van de rivieren. Ook de dynamiek van het IJsselmeer is tot in de steden Kampen en Zwolle voelbaar. De rivieren, het regionale watersysteem en het IJsselmeer ontmoeten elkaar in dit gebied. Bij hoog water en westerstorm stuwt het water ver landinwaarts op. Soms levert dat penibele situaties op, doordat het water uit het achterland niet meer via de rivieren naar het IJsselmeer kan worden afgevoerd.

In datzelfde achterland is ook de stedelijke dynamiek van Zwolle en Kampen, met bijbehorende opgaven voor woningbouw, bedrijventerreinen, (energie)infrastructuur en energieopwekking. Ook in de gemeenten Zwartewaterland en Dalfsen spelen deze opgaven.

Naast deze opgaven wil de regio zich voorbereiden voor de klimaatverandering van nu en in de toekomst. Maar hoe doen we dat? Waar halen we de ruimte vandaan? Want het water- en bodemsysteem heeft ook 'ademruimte' nodig voor het opvangen en vasthouden van water. Met deze vraagstukken zijn we met de praktijkgids 'Water en bodem sturend, hoe dan?' in de hand aan het werk gegaan.

We zagen hierbij dilemma's. Hier werken en wonen mensen, welk perspectief bieden we hen? Is de ontwikkeling van de Hessenpoort wel een logische? Bouwen we hier misschien niet aan toekomstige 'lock ins'? Hoe lang kunnen we de dijken blijven verhogen? En hoeveel water kunnen we blijven wegpompen in de Mastenbroekerpolder terwijl de bodem steeds verder inklinkt? Is dan de huidige vorm van landbouw nog mogelijk? En wat betekent dit voor de glastuinbouw in het laagste punt, de Koekoekspolder? Ook de natuur lijdt onder de veranderingen in het klimaat. Zijn de huidige natuurdoeltypen die we zo beschermen en koesteren in de

toekomst nog houdbaar of zien we nieuwe natuurdoeltypen ontstaan?

Door het volgen van de stappen uit de praktijkgids werd goed inzichtelijk dat het water- en bodemsysteem een grensoverschrijdend systeem is en dat maatregelen en keuzes direct gevolgen hebben voor de gehele regio. Het maakte ook inzichtelijk hoe moeilijk het is om keuzes te maken. De sleutel voor deze ruimtelijke puzzel zit in sturend maken van water en bodem bij het maken van onze keuzes in de ruimtelijke ordening. We zien kansen als we kiezen voor ontwikkelingen die passen bij de bodem en door ruimte te geven aan het watersysteem binnen andere ontwikkelingen. Door de consequenties van keuzes, zowel ruimtelijk als financieel, te

bekijken in de korte en langere tijd krijgen we perspectief!

De uitdaging hierbij is een goede samenwerking. Er zijn hiervoor al veel visies en plannen in deze regio, maar een goed overzicht over wie waar verantwoordelijk is, waar besluitvorming ligt en een goed georganiseerde governance wordt in deze regio gemist.

“Het water- en bodemsysteem heeft ‘ademruimte’ nodig”

Zes stappen uit de praktijkgids voor water en bodem sturend

1. Analyseer de ondergrond
2. Kijk ver vooruit en naar het grote geheel
3. Breng kantelpunten in beeld
4. Betrek alle gebiedskenmerken en plannen
5. Verken de toekomst met scenario's en inrichtingsvarianten
6. Maak een ontwikkelstrategie

Situering IJsselvechtregio

Regiosessie 1

datum: 14 maart 2024
Locatie: Cellebroederspoort, Kampen
Ontwerpbureau: Land-iD

Aanwezigen:

Siebrand Bootsma	Provincie Overijssel
Martijn Mulhof	Provincie Overijssel
Jan Rozenbeek	Provincie Overijssel
Stephanie van Schaik	WDO-Delta
G.P. Roetert Steenbruggen	WDO-Delta
Bertho Bulthuis	WDO-Delta
Emmy Que	WDO-Delta
Iris Zwartkruis	Zwartewaterland
Tina de Jong	Zwartewaterland
Arjan Kisjes	Zwolle
Andreas van Rooijen	Zwolle
Marit Gorter	Dalfsen
Rick Veenhof	Dalfsen
Stan Vergeer	Kampen (tot 11:00)
Gerja Rozendaal-tuin	Kampen
Wanda Roskam	Kampen
Annemargreet de Leeuw	Deltares
Stijn Peeters	Deltares
Esmé Berkhout	VNG
Karchi Areef	VNG
Barbara van Dijk	Land-iD
Marloes Bijlsma	Land-iD
Inge Hoekstra	Land-iD
Tertius Hanekamp	CRa
Matthijs Willemse	CRa
Jurriënne Heijnen	CRa

Wat is de werking van het water- en bodemsysteem van de IJsselvechtdelta, waar liggen de kantelpunten en welke opgaven zijn actueel? Met deze vragen is de eerste regiosessie Dalfsen, Kampen, Zwartewaterland en Zwolle afgetrapt. Aan de hand van inspirerende presentaties door de provincie Overijssel en Deltares en een vraaggesprek met gebiedskenners deelden we relevante gebiedsinformatie met elkaar.

De vier gemeenten legden daarna in een korte pitch de urgente opgaven en knelpunten vanuit water en bodem sturend voor, zodat we vervolgens met elkaar in een werksessie van twee rondes, de volgende vragen in kaart konden brengen:

- Wat is het effect van de opgave/ontwikkeling bij een traditionele ontwikkeling?
- Wat is het effect als je ontwerpt vanuit het WBS principe? En waar liggen de kantelpunten?
- Welke knoppen kun je hierbij aan draaien? Van (1) andere locatie, (2) watersysteem?

“Start vanuit een gelijk kennisniveau”

Dit resulteerde in een diagnosekaart die de problematiek in relatie tot het huidige gebruik en de verwachte opgaven duiden.

Plenaire terugkoppeling resultaten

Kennis delen van de regio

Regiosessie 2

datum: 9 april 2024
Locatie: Perron 038, Zwolle
Ontwerpbureau: Land-iD

Aanwezigen:

Martijn Mulhof	Provincie Overijssel
Siebrand Bootsma	Provincie Overijssel
Jan Rozenbeek	Provincie Overijssel
Renske Graafland	Provincie Overijssel
G.P. Roetert Steenbruggen	WDO-Delta
Iris Zwartkruis	Zwartewaterland
Tina de Jong	Zwartewaterland
Rick Veenhof	Dalfsen
Andreas van Rooijen	Zwolle
Stan Vergeer	Kampen
Gerja Rozendaal-tuin	Kampen
Marloes Kramer-Hammenga	Kampen
Wanda Roskam	Kampen
Barbara Kuipers	DGWB
Annemargreet de Leeuw	Deltares
Stijn Peeters	Deltares
Esmé Berkhout	VNG
Karchi Areef	VNG
Barbara van Dijk	Land-iD
Marloes Bijlsma	Land-iD
Inge Hoekstra	Land-iD
Tertius Hanekamp	CRa
Matthijs Willemsse	CRa
Jurriëne Heijnen	CRa

In de tweede regiosessie verkenden we de toekomst voor de regio Dalfsen, Kampen, Zwartewaterland en Zwolle met scenario's.

Als voorbereiding maakten we een diagnosekaart en 'het fundament' voor een klimaatbestendig- en robuust water- en bodemsysteem. Hierin is geduid welke maatregelen en ruimte er nodig zou zijn voor een 'ademend' systeem. Voor deze kaarten gebruikten we de oogst uit de eerste regiosessie, aangevuld met kennis van Deltares.

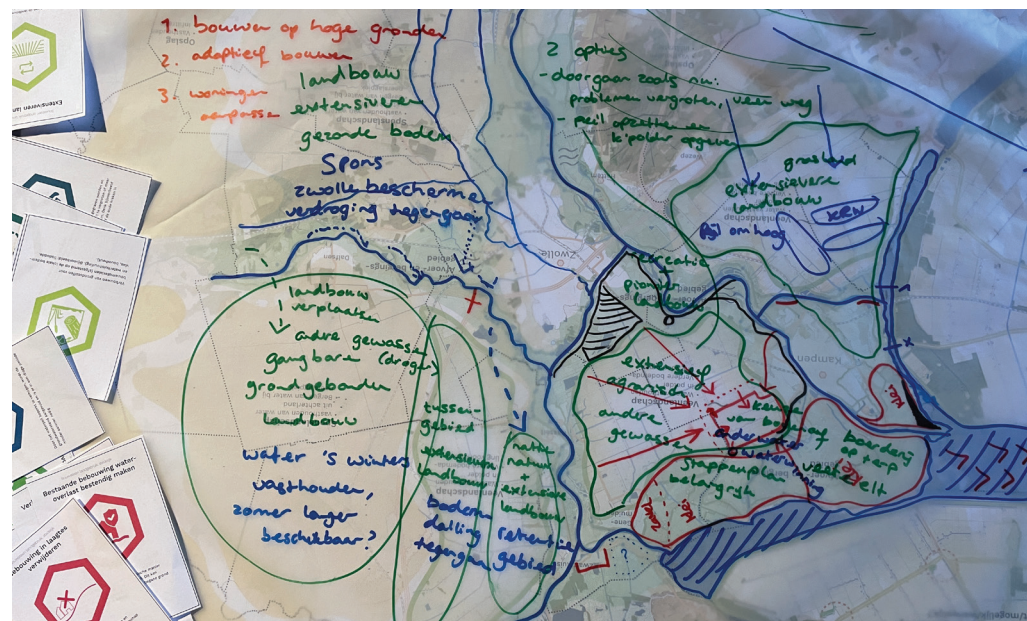
Na een terugkoppeling van de diagnosekaart en het fundament, bouwden we in groepen aan scenario's voor de toekomst. Het fundament was hierbij de ondergrond om op te schetsen. De opdracht was om scenario's te bouwen vanuit een eigen aanvieligroute (Landbouw, Natuur en landschap, Stedelijke opgaven) met:

- Bouwstenen voor maatregelen voor klimaatrobuust water en bodemsysteem
- Bouwstenen voor toekomstig landgebruik: landbouw, infrastructuur, natuur, landschap, stad etc.

De sessie sloot af met een integraal gesprek en aanzet tot een integrale toekomstschets 'water en bodem sturend' voor de regio en een doorkijk naar de terugkoppeling van de resultaten in een bestuurlijke sessie.

Terugkoppeling van de schetsen

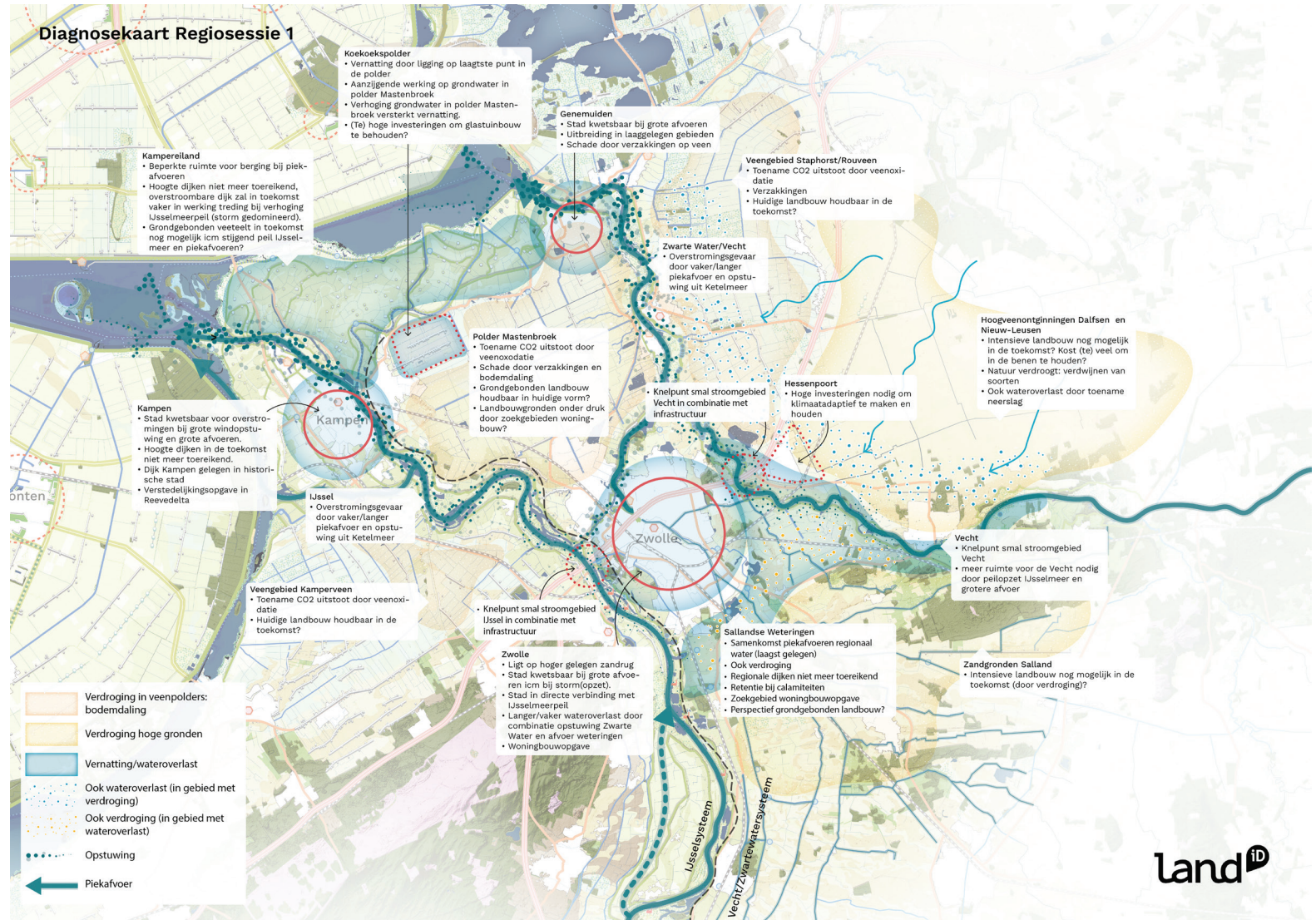
Schets scenario 'Water en bodem sturend' aanvieligroute landbouw

“Bespreek met elkaar wat nodig is om de regio vanuit ‘water en bodem sturend’ te ontwikkelen”

Diagnosekaart

“De regio kent een grensoverschrijdende problematiek”

De regio Dalfsen, Kampen, Zwartewaterland en Zwolle, gelegen in het overgangsgebied tussen het (inter) nationale en regionale watersysteem, kent uitdagende problemen. Grote opgaven zijn waterveiligheid en een toenemende overstromingskans door piekbuien, hoge afvoeren en storm. De dijken in de regio zijn niet voldoende voor de toekomst en de steden krijgen te maken met een toenemend overstromingsgevaar door het regionale watersysteem en opstuwung vanuit het IJsselmeer. Tegelijkertijd vormt verdroging een groot risico, waardoor er veenoxidatie en bodemdaling plaats vindt, gebouwen en wegen verzakken en de reguliere landbouw en natuur onder druk staan. Daarnaast heeft de regio een omvangrijke woningbouwopgave.

Regio Dalfsen, Kampen, Zwartewaterland en Zwolle

Fundament: Samenhangend water- en bodemsysteem

“Bouw aan de toekomst vanuit wat nodig is voor een robuust water- en bodemsysteem”

Een klimaatbestendig systeem is geen belang, maar een noodzakelijk ‘fundament’ van een samenhangend water- en bodemsysteem, dat sturend is voor de mogelijkheden van ons landgebruik.

Het bodem- en watersysteem van de IJsselvechtdelta heeft zijn basis in het dekzandlandschap en de hoge stuwwallen in het oosten, het laaggelegen veenlandschap in het westen en het rivierenlandschap met zand- en kleibodems ertussendoor. Het fundament wordt beïnvloed op verschillende schaalniveaus:

- (Inter)nationaal riviersysteem met waterafvoer en opstuwing (IJssel, Vecht en IJsselmeer)
- Regionaal watersysteem van kwel en oppervlaktewaterafvoer (Drents Plateau, Sallandse Heuvelrug, Veluwe)
- Lokale bodem- en watersystemen met eigen peil en retentie (veenpolders)

Scenario:

Doorgaan zoals nu

- Legenda**
- Bodemdaling door veenoxidatie
 - Ruimtelijke 'lock-ins': hoge gebiedsinvesteringen met oplopende kosten voor klimaatadaptatie/mitigatie
 - Steeds grotere ruimtereservering voor dijkversterkingen

“Op de korte termijn is doorgaan zoals nu haalbaar, maar de haalbaarheid en betaalbaarheid zullen in een snel tempo afnemen.”

In het scenario ‘Doorgaan zoals nu’ blijven we de dijken versterken en verhogen. Het watersysteem wordt niet ‘als systeem’ benaderd, maar de problemen worden aangepakt daar waar ze zich voordoen. Dit vraagt op korte termijn grote investeringen. De waterproblemen die het gebied nu al kent, met name in en rond de stad Zwolle en Koekoekspolder, worden met het versterken van de dijken niet duurzaam en toekomstbestendig opgelost. We blijven de polders droog malen, met een toename van kwelwater, een versnelde veenoxidatie en verder toenemende bodemdaling als gevolg. Ook ondervindt de landbouw nu al hinder door de droogte en extreme piekbuien. Dit effect zal toenemen en vaker voorkomen in dit scenario.

Wanneer we ‘doorgaan zoals nu’, zal er maximaal ingezet moeten worden op technische maatregelen en grote investeringen die de flexibiliteit van het systeem beperken (lock-ins). Op de korte termijn is dit haalbaar, maar de haalbaarheid en betaalbaarheid zullen in een snel tempo afnemen. De effecten van keuzes die nu worden gemaakt, hebben effect op de leefbaarheid van de regio in de toekomst (afwentelen).

Scenariokaart met gevolgen van de toekomstige klimaatverandering die geaccepteerd moeten worden wanneer er geen aanpassingen worden gedaan aan het bodem- en watersysteem en het landgebruik. Ook zien we locatie specifieke ontwikkelingen (lock-ins), zoals bedrijventerreinen en kassen in laaggelegen gebieden, die zorgen dat aanpassen aan een meer natuurlijk systeem op die locatie niet meer mogelijk is.

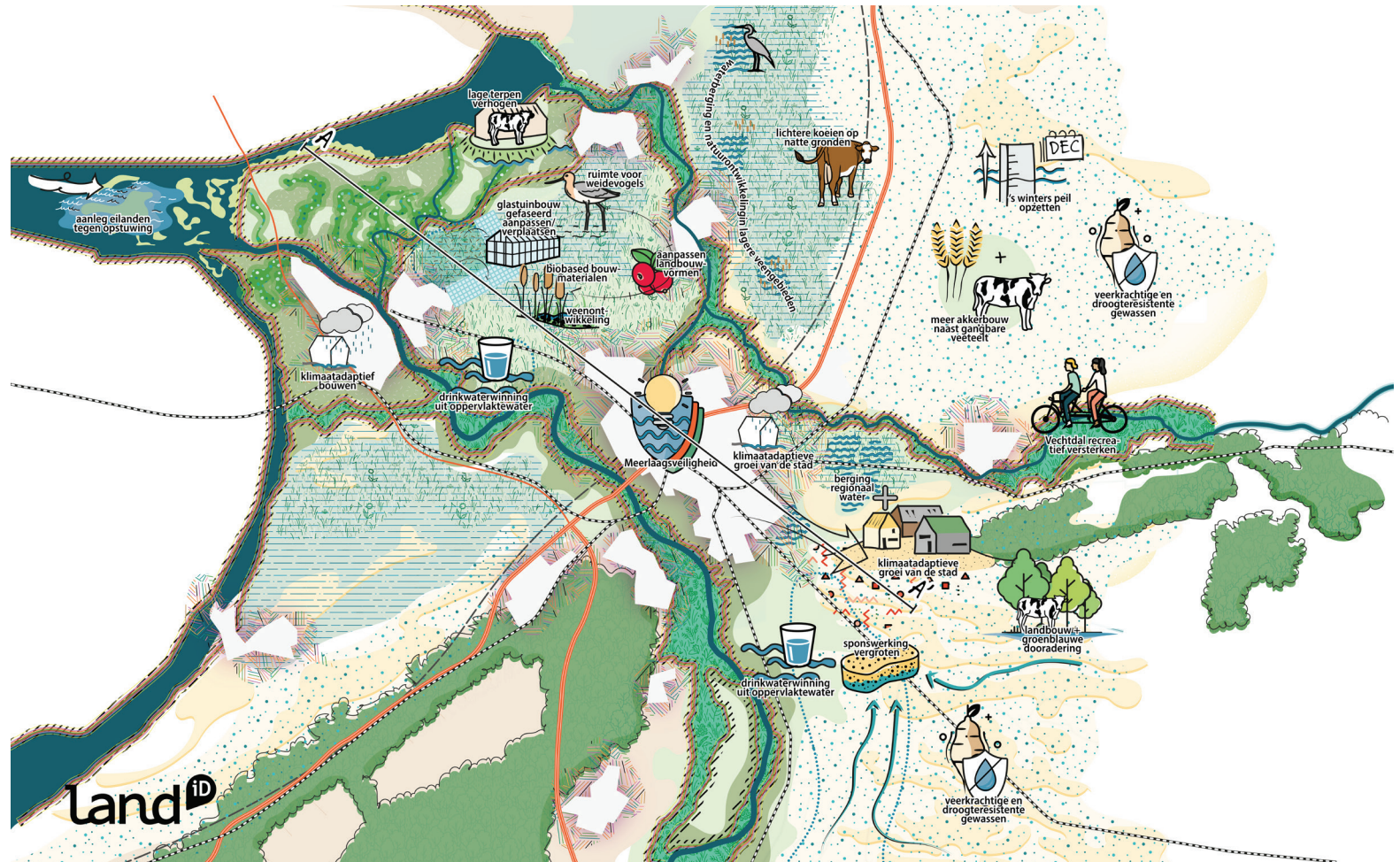
Scenario:

Water en bodem sturend

In het scenario 'Water en bodem sturend' worden maatregelen in samenhang met het water- en bodemsysteem genomen. Dit vraagt om heldere ruimtelijke keuzes, want niet alles kan overal. Het vraagt een fundamenteel andere benadering van ruimtelijk ingrepen.

Met water en bodem sturend zetten we in op een balans tussen het natuurlijke en het technische systeem. Deze samenhang maakt het gebied veerkrachtig en minder kwetsbaar. Als basis, wordt er meerlaagse-veiligheid voor de regio gecreerd. Essentiele voorzieningen, infrastructuur en nieuwe woningen bouwen we hoog en droog of klimaatadaptief. Op de dekzandgronden vergroten we de sponswerking. Deels vraagt dit om extensivering van de landbouw, maar er is ook nog gangbare landbouw mogelijk. De landbouw richt zich op het klimaat van de toekomst met droogtebestendigere gewassen. Het water en de natuur kan wanneer nodig de ruimte krijgen met dubbele dijken en terpen. De veengebieden vernatten we, waardoor de bodemdaling en uitstoot van het veen stopt. Om de vernatting mogelijk te maken is verandering van het landgebruik nodig, wat gefaseerd opgepakt kan worden.

Scenariokaart met maatregelen voor een meer natuurlijk water- en bodemsysteem en hoe het landgebruik zich hierop kan aanpassen. Hierbij sturen we op de juiste functies op de juiste plek en het aanpassen van functies zodat ze beter bestand zijn tegen droge of natte omstandigheden.

Regio Dalfsen, Kampen, Zwartewaterland en Zwolle

Scenario: Doorgaan zoals nu

Kampereiland

Steeds verder ophogen van dijken en kades. Dit brengt hoge kosten met zich mee.

Koekoekoekspolder

Droogmalen kost steeds meer geld en energie. De lasten om de glastuinbouw hier in stand te houden worden groter.

Polder Mastenbroek

Veenoxidatie en bodemdaling zet door en leidt tot meer uitstoot van CO₂ en het verdwijnen van het veen in de polder.

Rivieren

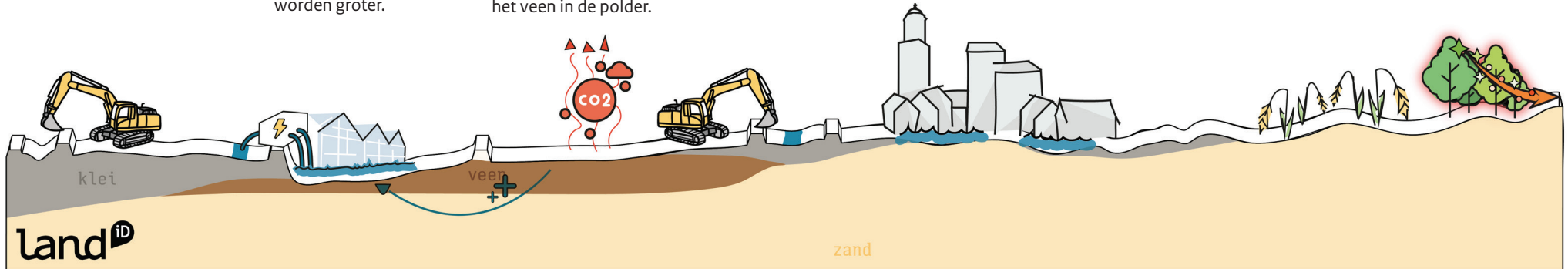
Steeds verder ophogen van dijken en kades. Dit brengt hoge kosten met zich mee.

Zwolle

Zwolle krijgt vaker wateroverlast door samenkomst van regionaal water. Dit leidt tot schade aan gebouwen en infrastructuur.

Zandgronden

Droogte zorgt voor lagere landbouwopbrengsten en schade aan natuur en landgoederen.

Principeprofiel met gevolgen van de toekomstige klimaatverandering die geaccepteerd moeten worden wanneer er geen aanpassingen worden gedaan aan het bodem- en watersysteem en het landgebruik.

Scenario: Water en bodem sturend

Kampereiland

Ruimte voor water door inzet terpen en dubbele dijken. Zones rond oude kreek- en restgeulen gebruiken voor de ontwikkeling van groenblauwe dooradering.

Koekoekoekspolder

Vernatten om aanzijgende werking te verkleinen. Hierdoor ontstaat ruimte voor natuur- en veenontwikkeling en kansen voor drinkwaterwinning. De glastuinbouw gefaseerd uitplaatsen naar nieuwe zone, i.c.m. adaptieve maatregelen.

Polder Mastenbroek

Grondwaterpeil opzetten om verdere bodemdaling te voorkomen. Landbouw extensiveren en ruimte voor natuur, zoals weidevogels.

Rivieren

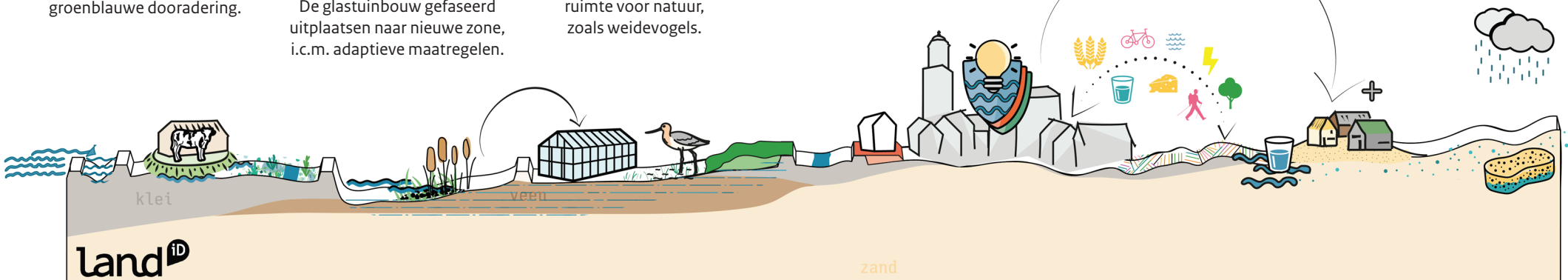
Innovatieve oplossingen zoals klimaatdijken of adaptieve dijken.

Zwolle

Meerlaagseveiligheid door preventiemaatregelen, gevolgbeperking en crisisbeheersing voor de waterveiligheid. In de stadsrand is plek voor belangrijke ecosysteemdiensten voor inwoners zoals recreatie, voedsel en energie.

Zandgronden

Water langer vasthouden door de sponswerking te vergroten. Op hogere plekken gemengd woonlandschap met ruimte voor natuur, water en extensieve landbouw.

Principeprofiel met maatregelen voor een meer natuurlijk water- en bodemsysteem en hoe het landgebruik zich hierop kan aanpassen.

Aanbevelingen

- Visie op langere termijn op regionaal niveau voor WBS is nodig!
- Organiseer een goede regionale samenwerking. Blaas eerdere samenwerkingsverbanden nieuw leven in.
- Maak heldere procesafspraken om tot besluitvorming te komen.
- Kennis van de inhoud is nodig om tot besluitvorming te komen.
- Neem als overheden (Rijk, provincie, waterschappen en gemeenten) gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor een klimaatbestendig water- en bodemsysteem en werk samen.
- Rijk is nodig om gezamenlijk de kosten te dragen, te investeren en te transformeren. Stel een Taskforce in vanuit Rijk om de regio te ondersteunen.
- Breng door middel van verschillende scenario's de consequenties en effecten in beeld van wat als we doen zoals we altijd doen en wat als water en bodem sturend is, ook financieel en in de tijd. Vergeet daarbij niet de effecten op de inwoners en ondernemers in het gebied!
- Laat water- en bodem sturend landen in bestaande instrumenten en programma's om dit goed te borgen en haak aan op bestaande sporen. Dit is al op korte termijn mogelijk.
- Neem bestuurders, stakeholders en inwoners goed mee in het 'verhaal': gebruik verbeeldings- en ontwerpkracht.
- Hak je transformatie in stukjes (korte en lange termijn) en bedenk een stappenplan samen met de belangrijkste stakeholders in de regio.
- Geef ruimte (in beleid en regelgeving) voor gezamenlijk zoeken naar innovatieve en creatieve oplossingen.

“Werk regionaal samen aan een visie op lange termijn!”

